

GONDOLATOK A FELÜLVIZSGÁLATI POLITIKÁRÓL

HÜTTL ANTÓNIA – POZSONYI PÁL

A gazdaságstatisztika alapvető megújulásának világszerte végbemenő folyamata közepette talán túl korai a felülvizsgálati politika kérdéseivel foglalkozni. A felülvizsgálati politika a statisztikai késztermékek „marketing”-jéhez tartozik, és előbb kellene azzal foglalkozni, milyen statisztikai termékeket akarunk előállítani, majd ezt követően lehetne rendezni a közvetétel módját és annak szabályozását. Napjainkban ugyan már valamennyire kialakult az az adathalmaz, amelyet a különböző mérvadó felhasználók a statisztikai szolgáltatótól igényelnek. Nagy vonásokban az adatok előállításának módszereit is ismertnek tételezhetjük fel. Sokkal kevésbé előrelátható azonban az adat-előállítási munkafolyamatban várható változások, az adatforrások, az elvárt megbízhatósági küszöbértékek, az adatgyűjtési technikák stb. változása. Ugyanakkor alapvetően ezek a tényezők befolyásolják az adatok elkészültének időrendjét, és így azt is, hogy mikor keletkezik új információ. A statisztikai felülvizsgálat viszont nem más, mint az eddig ismert adatértékek módosítása az új információk felhasználásával. A kérdés tehát egyelőre még meglehetősen képlékeny, néhány alapelvben való hallgatóságos megállapodáson kívül nem beszélhetünk egységes nemzetközi gyakorlatról. Ebből következően az e tanulmányban tárgyaltak sem tekinthetők kiforrott álláspontnak. A problémák, dilemmák felvetésével elsősorban azt szeretnénk elérni, hogy felkeltsük a statisztikusok és a felhasználók érdeklődését a téma iránt.

TÁRGYSZÓ: Statisztikai felülvizsgálat. Nemzeti számlák.

A felhasználóknak gyakran okoz gondot, ha egyazon statisztikai fogalomhoz tartozóan több, többé-kevésbé különböző adattal találkozunk. Ilyenkor általában azt feltételezik, hogy pontatlanok a számítások. A statisztikai adatok változásának azonban ennél sokkal pozitívabb magyarázata van, mégpedig az, hogy a gazdaságról való ismeretünk az idő előrehaladtával egyre bővül és pontosabbá válik. Ezért a később közölt adatok minősége felülmúlja a korábban közöltet. Minden adatot úgy kell tekinteni, hogy az csupán az adatközlés időpontjáig feldolgozott információk felhasználásával készített legjobb becslés. Ha tudjuk, hogy az adatközlés után még újabb információk birtokába fogunk jutni, akkor először csak előzetesnek nevezzük az adatot, majd az később válik véglegessé. Helyesebben szólva, elméletileg sohasem beszélhetünk végleges statisztikai adatokról. A végleges jelző inkább csak arra utal, hogy ezt követően már nem érdemes újabb információkra várni, és ezért többé nem fog sor kerülni az adatok módosítására.

Statisztikai felülvizsgálatnak nevezzük a már nyilvánosságra hozott adatok visszamenőleges módosítását. A felülvizsgálati politika kifejezést abban az értelemben használjuk, hogy a hivatalos statisztikai szolgálat illetékes azt eldönteni, hogyan érvényesítse az adatmódosítás hatását a kapcsolódó statisztikákra, valamint hogyan tájékoztassuk minderről a felhasználókat.

Mind a felhasználók, mind a statisztikusok ódzkodnak az adatok felülvizsgálatától – a felhasználókat zavarja, hogy felül kell bírálniuk az eddig ismert adatokból levont következtetéseket, a statisztikusok számára pedig többletmunkát jelent az adatok ismételt átszámítása – tehát mindenki csupán szükséges rosszként hajlandó tudomást venni róla. Pontosabban fogalmazva: rossz, ha a felülvizsgálat hatására változik az adat, de jó, ha képesek vagyunk újabb információk, adatforrások birtokában többször átnézni és ellenőrizni az adatokat. Ideális esetben a felülvizsgált adat megegyezik az előzőleg közölttel. Ez teljes pontossággal sohasem következik be, viszont elvárható, hogy a statisztikai hibahatárokon belül legyen.

MILYEN ESETBEN KELL FELÜLVIZSGÁLNI AZ ADATOKAT?

A statisztikai felülvizsgálat négy különböző ok miatt nem kerülhető el:

- új információk beérkezése,
- a módszertan változása,
- adathibák javítása,
- adatértelmezési és egyéb technikai korrekciók esetén.

Újabb, pontosabb adatok beérkezése

A statisztikai felülvizsgálat elsődleges célja, hogy kezelje az adatközlés gyorsasága és megbízhatósága közötti ellentmondást. Csak az adatok rendszeres felülvizsgálata teszi lehetővé, hogy összeegyeztessük e két ellentétes szempontot. A gazdaságstatisztikák többségére jellemző, hogy a korai adatforrások pontatlanok és részlegesek. Később, az idő előrehaladtával egyre több, jobb és megbízhatóbb információ áll rendelkezésre. Az egymást követő időpontokban elérhető adatforrások között lehetnek explicit és implicit ellentmondások.

Vannak olyan esetek, amikor világosan, *explicit* módon kiderül, hogy a később rendelkezésre álló – jobbnak vélelmezett – adat eltér a korábban ismerttől. Például bizonyosnak vehető, hogy a vállalati számvitel mérlegzárás utáni adatai pontosabbak a vállalati mérleg összeállítására előtt szolgáltatott adatoknál. A korai időpontban kapott vállalati számviteli adatok tehát biztos, hogy csak előzeteseknek nevezhetők. Hasonlóképpen, a bővebb kört megfigyelő éves adatok jobbak, mint az évközi, kisebb mintával dolgozó felvételek. Az is előfordulhat, hogy az évközi adatnak is több, egyre pontosabb változata van.

Ide tartozik az is, hogy a censusokból (teljes körű összeírásokból) származó pontosabb, de csak több évvel a tárgyidőszak után elkészült adatok módosítják visszamenőleg az addig véglegesnek hitt ismereteinket a gazdaságról. Az évezredforduló környékén a teljes körű mezőgazdasági összeírás és a népszámlálás különösen időszerűvé teszi ezt a kérdést. Szinte bizonyosra vehető, hogy a mezőgazdasági összeírás eredményei kisebb-

nagyobb mértékben eltérnek azoktól az adatoktól, amelyeket a statisztika eddig a mezőgazdasági termelés szintjéről és összetételéről közölt. A népszámlálás eredményei áttételesebben befolyásolják a gazdasági adatokat. Két kapcsolódási területet azonban már előre lehet látni. A népszámlálásnak a foglalkoztatás szintjére és összetételére vonatkozó adataiból következtetni lehet a gazdasági tevékenységek és a keletkezett jövedelmek azon részére, amelyet a szürke, informális, rejtett jelzőkkel szoktunk specifikálni. Bármi legyen is az eredmény, a statisztika azt nem hagyhatja figyelmen kívül. Mindenképpen állást kell foglalnia abban a kérdésben, hogy az eddig különböző részleges forrásokból becsült adatokat korrigálja-e a népszámlálás adatainak ismeretében. Hasonlóképpen többletinformációkhoz juthatunk a népszámlálásból a lakásállomány összetételéről, és ebből számítva változhat a lakásszolgáltatás értékbecslése. Fontos hangsúlyozni, hogy az eltérés egyik esetben sem a statisztikai munka gyengeségét jelzi. Ha nem számítanánk arra, hogy a censzusok jobb, pontosabb képet adnak az eddigiéknél, akkor feleslegesek lennének. Ezért arra is fel kell készülni, hogyan érdemes a bizonyosra vehető korrekciókat több évre visszamenően átvezetni a már közzétett statisztikákon.

Akkor beszélhetünk *implicit ellentmondásról*, ha két statisztikai adat nem teljesen ugyanarra a jelenségre vonatkozik, de ez a körülmény önmagában nem magyarázhatja az adatok közötti különbség mértékét. Példa erre a háztartások fogyasztásának becslése: a kiskereskedelmi forgalom nagy részét a háztartások vásárlása adja, de a forgalom nem ismert részét a közösségi vásárlások vagy a kisvállalkozások beszerzései teszik ki. Külön probléma, hogy nem lehet elkülöníteni a hazai (rezidens) háztartások vásárlásait a külföldi turistákétól. Ez az egyik adatforrás. Emellett létezik felvétel a magyar háztartások kiadásainak megfigyelésére. Valamely termékcsoport kiskereskedelmi forgalomban kimutatott keresletének nem kell feltétlenül megegyeznie a háztartás-statisztika kiadási adatával, de az eltéréseknek bizonyos elfogadható korlátokon belül kell maradniuk. Termék- és szolgáltatáscsoportoktól függően más-más mértékű eltérést tekinthetünk még elfogadhatónak. Nem tartósított élelmiszereket a kiskereskedelmi forgalomban lényegében csak a hazai háztartások vásárolnak, ez esetben a két adatforrásból származó adatnak egyeznie kellene. A vendéglátóhelyek forgalmának jelentős részét viszont a turisták fogyasztása teszi ki. Így ennél jóval alacsonyabb adatot várunk a háztartási kiadási felvételtől. (Igaz ugyan, hogy a magyarok is járnak külföldre, és az ottani kiadásait a háztartás-statisztika is elszámolja, de azt nem a vendéglátó-ipari, hanem az idegenforgalmi kiadások között.) A személygépkocsik kiskereskedelmi forgalmazásában igen magasnak valószínűsíthetjük a vállalkozások beszerzéseinek arányát (más kérdés, hogy a gépkocsit a vállalkozás tulajdonosa saját személyes céljaira is használja), így a háztartás-statisztika itt is alacsonyabb értéket mutat. Minden egyes termékcsoporthoz tehát külön mérlegelni kell, a kiskereskedelmi forgalom és a háztartás-statisztikai felvétel közül melyiket vagy a kettőből hogyan átlagolva származtathatjuk a nemzeti számlában a háztartások fogyasztásának termékszerkezetét. Ráadásul mindkét statisztikának van egyszerűsített évközi és részletes éves változata, így a háztartások fogyasztási szerkezte többször is felülvizsgálatra szorul.

Tulajdonképpen a felülvizsgálatnak ehhez a típusához tartozik az az eset is, amikor felfrissítik az ár- vagy volumenindex-számításhoz használt súlyokat. Minél időszerűbbek a súlyok, annál jobban tükrözik a gazdaságban a megfigyelés idején érvényes érték- vagy szerkezeti arányokat. Bár ebből az is következik, hogy minél ritkábban változtatják a sú

lyokat, annál elavultabb a használt struktúra, a túl gyakori váltásnak is vannak hátrányai, ahogy azt az indexszámításból ismerjük.¹

A statisztikai módszertan változása

Ideális esetben a hivatalos statisztika módszertana örök és állandó. Ez biztosítaná az adatok tökéletes összehasonlíthatóságát térben és időben. A módszertan változatlanosságának azonban az adekvátság elvesztése lehet az ára, azaz, hogy a statisztikában nem követjük a megfigyelendő gazdasági jelenségek természetének változását. Képzelnék csak el, mit mutatna a mai gazdaságban a kilencvenes évek előtt alkalmazott ágazati osztályozás, amelyben a közigazgatás és a pénzügyi szolgáltatások ugyanazon nemzetgazdasági ágba tartoztak. A kilencvenes években végrehajtott módszertani reform talán kiugró példa, de illúzió lenne azt remélni, hogy a jövőben nem számíthatunk további jelentős változásokra. Nemcsak az EU már ismert követelményeinek az átvétele miatt, hanem azért is, mert a követelmények is változnak, követve részben a világgazdaság, részben az európai integráció erősödését. Ma még szinte beláthatatlan, milyen hatásai lesznek a többnyire közhelyként emlegetett globalizációnak és információs forradalomnak a gazdaságstatisztikára.

Széles értelemben módszertani változásnak tekinthetjük a fogalmak, osztályozások, a megfigyelt sokaság és a mintavételi technikák stb. változásának, az új adatgyűjtések bevezetésének az adatokra gyakorolt hatását. Azt is a módszertani változás részének tekinthetjük, amikor módosítjuk azokat a heurisztikus vagy algoritmizált összefüggéseket, amelyek révén az évközi konjunktúramutatóktól eljutunk a negyedéves nemzeti számlákban megjelenő adatokig. A nemzeti számlák annál jobb minőségűek, minél több adatforrást tudnak egyetlen konzisztens keretbe illeszteni. Így attól függően, hogy milyen új évközi alapstatisztika vagy más, például államigazgatási nyilvántartás válik hozzáférhetővé, más és más becslési eljárásokat célszerű alkalmazni. Mivel azonban a negyedéves nemzeti számlák egyelőre nagyrészt heurisztikus becslési módszerekkel készülnek, és ez így is lesz mindaddig, amíg nincs kellően hosszú idősor a paraméterek statisztikai úton történő becsléséhez, a módszertani változtatás ténye sok esetben még a becslést végzők számára sem válik nyilvánvalóvá. Ez az egyik olyan terület, ahol – ahogy a bevezetőben hangsúlyoztuk – még nem érdemes hosszabb távra előre rögzíteni a gazdaságstatisztika felülvizsgálati politikáját. (A kérdésre a későbbiekben, a rendszerváltás statisztikájával kapcsolatban még visszatérünk.)

Az eddigiekből következően azt is mondhatjuk, hogy a statisztikai módszertan folyamatosan változik. Folyamatosan azonban képtelenség a módszertani változásokat a statisztika egészén, konzisztens módon átvezetni, beleértve az idősorok visszamenőleges korrekcióját. Ebben a tekintetben a felülvizsgálati politika művészete, hogy hogyan tudja megkülönböztetni a lényegtelen kis és a lényeges nagy módszertani változtatásokat. Az előbbiek csendben elrendezhetők, legfeljebb lábjegyzetben megemlítve, hogy változás következett be, és a változást nem érdemes visszamenőleg végigvezetni sem az idősoron, sem az adott statisztikából származtatott további adatokon. A lényeges, nagy módszertani változásokat viszont célszerű bizonyos előre kiválasztott évre koncentrálva, „csomagban”

¹ A változó súlyú láncindexek egyik legnagyobb hiányossága a gazdaságstatisztikai alkalmazás esetén, hogy nem biztosítják az additivitást, vagyis azt, hogy az idősorban a részindexek súlyozott átlaga kiadja a főindexet.

bevezetni. Az is előnyös, ha a kiválasztott év egyben az árbázisváltás éve, az az év, amikor változnak a volumenindexek számításához használt súlyok. A változtatás ténye mindenképpen szembevetendő, hiszen erről az évről két adatsor készül, a régi és az új áron. Nincs is szükség külön felhívni a felhasználók figyelmét a változásra. A módszertani változtatás és a súlyozás évének váltása összekapcsolható ugyan, de nem ugyanúgy kezelendő. A súlyok változtatása esetén elegendő egyetlen évre két adatsort készíteni, értelmetlen viszont az idősort visszavezetni. (Ebben az esetben ugyanis nem tennénk mást, mint valamilyen jövőbeli értékarányokkal súlyoznánk a volumenek változását. Ez a megközelítés ellentmond a tényekkel dolgozó statisztika alapelveinek.) Ezzel szemben a módszertani változásokat ajánlatos minél hosszabb időszakra visszavezetni. A felhasználók homogén idősorokat igényelnek. Az elmondottakból az is következik, hogy bár célszerű összekapcsolni a módszertani váltást és a volumenindexek súlyozásának változtatását, de nem szabad a két korrekciót egyetlen adatsorba összemosni. A módszertani változás hatását elkülönítve is ki kell mutatni, sőt, lehetőleg több évre visszavezetve.²

Adathiba miatti utólagos javítás

Jól működő statisztikai rendszerben – az adatközlést követően észrevett – adathibának nem szabadna előfordulnia. A világszerte most kiépülő statisztikai minőségbiztosítási rendszerek várhatóan jelentősen csökkentik az adathibák utólagos felfedezésének a veszélyét. Amennyiben azonban adatközlés után mégis kiderül, hogy az adat hibás, a megoldást egyedi módon kell megkeresni. A jelentős hibák eltitkolása jobban rontja a statisztikai szolgálat tekintélyét, mint a hiba jól kommunikált beismerése. Azt is mérlegelni kell, mikor van szükség a hibát soron kívül, a következő tájékoztatási időpontot be nem várva korrigálni, és mikor megengedett elhalasztani a közzétételt. Minden esetben a felhasználók szempontjai az elsődlegesek.

Adatértelmezési és egyéb technikai korrekciók

Hagyományos megközelítésben a hivatalos statisztikai szolgálat arra szorítkozik, hogy a tényadatokat eredeti formájában tegye közzé a felhasználókra bízva azok statisztikai eszközökkel való további elemzését. Az utóbbi években világszerte megfigyelhető, hogy a statisztikai szolgálat is alkalmaz olyan technikákat, és közül olyan hivatalos adatokat, amelyek a megfigyelt adatok statisztikai elemzési módszerekkel való becsülésével, modellezéséből származnak. A statisztikusok sok esetben felkészültebbek e technikák alkalmazásában, mint az átlagos felhasználó, akit csak az érdekel, mi következik az adatokból a jövőre nézve, és kevéssé az, hogyan készül maga az adat. A többlétszolgáltatásokkal a statisztikai szolgálat az egyre bővülő, de a statisztikai módszerek alkalmazásában nem jártas felhasználói kör igényeit akarja kielégíteni. Az információs technológia elterjedése is közrejátszik abban, hogy elmosódtak a határok a valóság megfigyelése és a megfigyelés eredményének további kezelése között. Tipikusan ilyenek a szezonálisan

² A közelmúltban ezt a feladatot kellett megoldani az EU-tagországoknak: 1999-ben az 1995. évtől kezdve kellett átszámolni a nemzeti számlákat az ESA95 módszertana szerint. A minimumkövetelmény négyéves idősor volt, de – ha nem is a nemzeti számlák teljes részletezettségében, hanem összevontabb szinten – a jó statisztikai gyakorlatot folytató országok 20-40 éves vagy akár még hosszabb idősort is homogenizáltak.

kijáratott évközi adatok, trendek. Ide tartozik például a modellel számított maginfláció is. Vannak országok, ahol a negyedéves GDP is ökonometriai modellel készül.

Az idősor-modellezésben az idősor megfigyelt értékét egyelemű mintának tekintjük, és ebből következtetünk az elméleti függvényre. Ha a következő hónap, negyedév, év adatainak beérkezésekor az idősor meghosszabbodik, ezt úgy vesszük, mintha új mintához jutnánk. Az új mintából más becslést kaphatunk az egész modellezett időszakra. Ebből következően a múlt adatai is – minden új megfigyelési időpontban – változhatnak. A felülvizsgálati politika során arról kell döntenünk, milyen gyakran célszerű újrabecslülni az elméleti függvényt.

A technikai korrekciók közé soroljuk a negyedéves és éves nemzeti számlák egymásra épülése miatt előforduló azon esetet, amikor a bázisidőszak felülvizsgálata miatt változnak az azt követő negyedéves időszakok adatai. Ugyanis ebben az esetben nem a megfigyelt időszakra vonatkozó adatforrások módosulnak, pontosodnak, csupán arról van szó, hogy a viszonyítási alap (a volumenindexek nevezője) változik.

MILYEN ADATKÖRÖKRE TERJEDJEN KI A FELÜLVIZSGÁLAT?

Első megközelítésben a válasz kézenfekvőnek látszik. Minél több adatkört tud aktualizálni, annál jobb és egységesebb a statisztikai rendszer. Legfeljebb a munkaerőforrás-igényessége szabhat korlátot. Jobban meggondolva azonban differenciáltabb választ kell adnunk. Felülvizsgálatra gyakran csak akkor kerül sor, amikor az adat információtartalma már elévül, mindenkit a következő időszakra vonatkozó adat érdekel. Ez bizonyos mértékben így van az éves nemzeti számláknál is, a rövid távú konjunktúramutatók esetén magától értetődő az érdeklődés gyors lanygulása. Ilyen körülmények között a felülvizsgált adat csak akkor fontos, ha belőle következtetni lehet a jövőre, arra, hogy a következő időszakban a felülvizsgált adat hogyan fog eltérni az előzetestől, és ezzel – gondolatban – már előre pontosítani lehet az előzetes adatot. Ha a felülvizsgálat erre – a jelenség erősen ingadozó természete miatt – nem alkalmas, akkor megfontolandó, érdemes-e az évközi konjunktúramutatókat felülvizsgálni. Mivel év közben minden jelenségre rendszerint csak egy megfigyelést végzünk, felülvizsgálatra legkorábban az éves adatok feldolgozását követően kerülhet sor, több mint egy évet kellene várni a pontosabb adatra. Ugyanakkor a priori feltételezhetjük, hogy az éves adat jobb, mint az évközi. Az éves adatgyűjtés alapja ugyanis nagyobb minta, több idő áll rendelkezésre az adatok begyűjtésére és ellenőrzésére. Az évközi adatok esetén viszont a gyorsaság fontosabb, mint a pontosság.

Az évközi adatok felülvizsgálata

Az eddigiek alapján az évközi és az éves alapstatisztikák között a következő logikai kapcsolat képzelhető el.

Évközi és éves indexek. Évközben fontosabb a változások nyomon követése, mint a szintek ismerete. A megfigyelésből kimaradt körre – egyéb ismeret híján – szükségképpen azt tételezzük fel, hogy az ugyanúgy változik, mint a megfigyelt. Ezt a feltevést ellenőrzi az éves felvétel. Ezért amennyiben lényegesen eltérnek az éves és évközi változási ütemek, akkor az évközi adatgyűjtésen, például a minta nagyságán kell változtatni.

Amennyiben az eltérés nem jelentős, akkor viszont nincs sok értelme a visszamenőleges korrekciónak.

A szintekre vonatkozó évközi és éves adatok. Kifejezetten megtévesztő lehet gazdasági jelenségek szintjéről részleges adatokat közölni. Ezért, ha a statisztikai szolgálat mégis úgy dönt, hogy évközben a szintek alakulásáról abszolút számokban tájékoztat, akkor három megoldás közül választhat.

– Elsősorban arra kell törekednie, hogy a közölt adatba eleve becsülje a nem megfigyelt rész értékét, felhasználva például azt az ismeretet, mekkora volt a korábbi években az éves és az évközi adatok különbsége. Ezzel a módszerrel például kellő megbízhatósággal meg lehetne állapítani a megfigyelésből kimaradó kis gazdasági szervezetek dolgozói létszámát, és évközben is közölhető lenne a teljes foglalkoztatotti létszám.

– Ha az előbbi módszer alkalmazására nincs mód a hiányzó rész előre kiszámíthatatlanul változó természete miatt, akkor a fogalom elnevezésével jelölni kell, hogy a jelenség milyen részére vonatkozik az érték. Például évközben csak a rendszeres pénzbérek és keresetek összegét célszerű megadni, ez a mintából, vélhetően, jól teljeskörűsíthető. Félő, hogy sokkal jobban torzítana az a mutató, amelybe „szakértői becsléssel” a természetbeni, valamint a nem rendszeres pénzbérek keresetelemeket is beleszámítanak.

– Tudomásul kell venni, hogy vannak olyan jelenségek, amelyekre évközben nem lehet kellően megbízható értékadatokat közölni. Ilyen például a vállalati nyereség, amelyet évközben sem megfigyelni, sem a múlt alapján megközelíteni nem lehet. A vállalati nyereség maradék, amelynek összege csak a gazdálkodás egészének ismeretében számítható ki. Hasonlóképpen bizonytalan a háztartási jövedelmeknek a háztartási megfigyelésekre építő évközi megfigyelése, különösen azért, mert a statisztikának nem a ténylegesen befolyt, hanem eredmény szemléletben a háztartásnak „járó” jövedelmet kellene számítania. Tulajdonképpen a mezőgazdaságban megtermelt hozzáadott értéket sem lehet évközben, a termelési ciklus lezárása előtt meghatározni.

Összefoglalva tehát több érv szól amellett, hogy az évközi alapstatisztikák esetén felesleges a tárgyidőszakban erőfeszítéseket tenni a felülvizsgálatra. Az évközi gyors tájékozódáshoz előnyben kell részesíteni a változást mutató indexeket, és gondosan mérlegendő, milyen gazdasági jelenségek szintjét lehet megbecsülni kellő megbízhatósággal.

Más a helyzet a negyedéves és az éves nemzeti számlák viszonyában. A nemzeti számlák elsősorban a jelenségek konzisztens, átfogó leírására törekszenek. Ebből következően év közben is vállalkozniuk kell arra, hogy valamilyen módon kezeljék még a rosszul becsülhető folyamatokat is. Nem mellőzhetők a szintekre vonatkozó számítások sem, sőt becslést kell adni ezek átváltozására is. Így kizárt, hogy a negyedéves nemzeti számlák ne szorulnának akár többször is jelentős felülvizsgálatra. Éves szinten több és jobb minőségű statisztika áll rendelkezésre, mint év közben. Ezért az éves nemzeti számlák felülírják a negyedéveseket. Sőt a tökéletes összhang biztosítása érdekében ahány változatban az éves számlák készülnek, annyiszor pontosítják ugyanazon év negyedéves adatait.

Az éves adatok felülvizsgálata

Az éves adatok esetén két kérdés vár tisztázásra. Az első, hogy mi a teendő az éves alapstatisztikákkal az éves nemzeti számlák elkészülte után. Érdemes-e arra törekedni, hogy a „történelmi idősorban” végül is csak egyetlen adat létezzen például az ipari termelés értékére. A felhasználói igények sokrétűségét szem előtt tartva a válasz nem egyértelmű. A éves szakstatisztikáknak az az elsődleges célja, hogy bemutassák a részletes strukturális összefüggéseket: terméksoros adatokat a termelés, az értékesítés, a külkeres

kedelem alakulásáról, részletes ágazati bontásban a termelési szerkezetet, bizonyos speciális jelenségek kiemelt megfigyelését. Ilyen, a szokásos ágazati szerkezetből kilógó jelenség többek között a kutatás–fejlesztés, a háztartások jövedelmének társadalmi rétegek szerinti vizsgálata. A nemzeti számlák feladata, hogy összefüggően ábrázolják az újratermelési körforgás egészét, bemutassák az állományok és a folyamatok közötti kapcsolatot a nemzetgazdaság egészében. A nemzeti számlákban nem a részletek önmagukban, hanem a részek és az egész összefüggése jelenti a fontos információt.

Ebből következően az éves szakstatisztika és a nemzeti számlák megfelelő adatának nem kell egy az egyben megfelelnie egymásnak. Sőt kifejezetten tisztítja a képet, ha például a szakstatisztika termelési érték (kibocsátás) adatában nem jelenik meg a kiegészítő tevékenységként végzett saját számlás beruházás vagy a saját célra történő K+F értéke. A nemzeti számlákban a teljes körű elszámoláshoz viszont számba kell venni ezen tevékenységeket is. A munkaügyi statisztikában is előfordulhat, hogy a természetbeni munkajövedelmek bizonyos tételeit nem tudjuk felbontani a különböző foglalkoztatotti rétegek (nők–férfiak, szakmák) között. Ezért elfogadható az a megoldás, ha a természetbeni jövedelmek értéke kimarad a részletes kereseti adatokból. A nemzeti számlákban ugyanakkor el kell számolni a munkavégzésből származó összes – akár pénzbani, akár természetbeni – jövedelemmel.

Bizonyos eltérések tehát megengedettek, gondoskodni kell azonban a felhasználók megfelelő tájékoztatásáról. Ne csak az eltérés tényével szembesüljenek, hanem azt is megismerhessék, hogyan vezethető le a szakstatisztikából a nemzeti számlában megjelenő adat.³ A nemzeti számlák összeállítása során azonban kiderülhetnek olyan adathibák is, amelyek korrekcióját a szakstatisztikákon is át kell vezetni. Ebből következően az éves szakstatisztikák véglegesítésére is csak a nemzeti számlák véglegesítésével együtt kerülhetne sor. Nem számszaki egyezőséget kell tehát elérni, hanem az eltérések között a „híd”-tételeket kell kimutatni.

Az éves nemzeti számlák esetén a felülvizsgálat kötelező mindaddig, amíg vélelmezhető, hogy a később még befutó információk már érdemben nem javítják az adatokat. Ennek mérlegelése elsősorban úgy merül fel, hogy érdemes-e bevárni a censzusok feldolgozását vagy az adóbevallások akár több évet is igénybe vevő ellenőrzési folyamatának lezárását.

Egyéb okokra visszavezethető felülvizsgálati politika

Mint már szó volt róla, a jelentősebb módszertani változásokat célszerű egy előre kijelölt fordulóponthoz kötve „csomag”-ban bevezetni. A nemzetközi gyakorlatban az 5-tel és a 0-val végződő évekhez szokták időzíteni a jelentősebb módszertani változásokat, együtt azzal, hogy ezeket az éveket teszik a változatlan áras számítások árbázisává. A partneri viszony ápolása, a statisztika átláthatósága érdekében jó, ha a felhasználók nem csak utólag, az adatok megjelenésekor szereznek tudomást a módszertan módosításáról, hanem erre már jó előre felkészülhetnek, sőt lehetőség szerint belevonják őket is a szakmai előkészítésbe.

³ Szembetűnően felhívja a figyelmet az eltérésekre, ha a nem egybevágó fogalmakhoz eltérő elnevezések társulnak. Ennek érdekében a beruházási statisztikában a szakstatisztika a beruházás, a nemzeti számlákban az állóeszköz-felhalmozás kifejezést használja.

Adathiba észlelése esetén alapelveként kimondhatjuk, hogy a hiba mértékétől függően vagy azonnal javítani kell, vagy ezzel megvárható a következő rendszeres felülvizsgálat időpontja. Minthogy kivételes helyzetről van szó, egyedi mérlegelés alapján kell gondoskodni arról, hogyan történjék a felhasználók tájékoztatása. Az adatértelmezési és egyéb technikai korrekciókról az átlag-felhasználónak viszont elég annyit tudnia, hogy előfordulhat, de nem kell minden egyes alkalommal külön foglalkozni vele. Természetesen kivéve azt az esetet, amikor kirívóan nagy az eltérés mértéke.

A MAGYAR STATISZTIKAI GYAKORLAT

A magyar statisztikai szolgálatban az újabb adatok beérkezését, az adatok javulását követő rendszeres és tervezhető felülvizsgálat eddig lényegében a nemzeti számlákra korlátozódott. Bár olyan statisztikák is léteznek, amelyek több, előzetes és végleges változatban is ismertek, a felülvizsgálat csupán azt jelenti, hogy az első adatközlés nem várja meg az adatellenőrzés befejeztét, hanem néhány összevont jelzőszám félig kész állapotban is nyilvánosságra kerül. Ez a tájékoztatási rendszer például a nemzetközi fizetési mérleg vagy a havi ipari termelés esetén. Az alapstatisztikák közül eddig az egyetlen kivétel a kiskereskedelmi forgalom mutatója. Ennél a kiskereskedelmi regiszter nyilvántartásának késedelme és a bolthálózat változékonysága miatt nem kerülhet meg a regiszter aktualizálása után a minta újbóli teljeskörűsítése.

Egyéb statisztikák esetén az éves és évközi szakstatisztikák is önálló életet élnek, vagy a 12 hónap összesen adata különbözik az éves adattól, vagy a havi adatok összesen jele az éves értéket. Tudatos felülvizsgálati politikáról egyik esetben sem beszélhetünk.

Az éves nemzeti számlák esetén elkerülhetetlen a rendszeres felülvizsgálat. E számlák lényegében a makrogazdaság helyzetével kapcsolatba hozható valamennyi statisztikát összefoglalják. A legkorábbi adat a konjunktúramutatók tizenkét hónapra összesített értéke, míg a leginkább időigényes a forrásfelhasználási táblák összeállítása. Eközben több mint egy, esetleg két év telik el. Ez idő alatt a nemzeti számlák több változata kerül közzétételre.

A múltban (2000-ig) az éves nemzeti számlák három változatban készültek:

– a GDP fő összetevőire 3-4 hónappal a tárgyév lezárása után „szakértői becslés” készült az addig rendelkezésre álló évközi statisztikák összesítésével; az adatközlésre nem előre megadott időpontban került sor, hanem az megvárta a megelőző évi GDP-adat véglegesítését, így egyben a bázisévi változás hatását, mint technikai korrekciót is figyelembe lehetett venni;

– az éves előzetes nemzeti számlák körülbelül 10 hónappal a tárgyévét követően, október hónap folyamán jelentek meg, lényegében az adóbevallások gyors feldolgozását követően; ezek az előzetes adatok részlegesek is voltak, nem vizsgálták a teljes kört, hanem a nemzetgazdasági ágak és szektorok szerinti hozzáadott érték alakulására (folyó és változatlan áron), a GDP felhasználásának részleteire, valamint a háztartások jövedelmének és fogyasztásának főbb tételeire korlátozódtak;

– a végleges adatok a tárgyévét követő körülbelül 16 hónap után készültek el; az októberi előzetes és a végleges adatok lényegében ugyanarra az adatforrásra támaszkodtak, az adatok véglegesítése során nyílt lehetőség az adatforrásokban lévő hibák kijavítására, bizonyos részletek kidolgozására és az összefüggésvizsgálatokra (a végleges adatok megelőzték a termelés részletes forrásfelhasználási összefüggéseinek vizsgálatát, az ágazati kapcsolatok struktúrája utólag került az előre adott keretbe).

A negyedéves GDP-becslések bevezetése az éves adatok közzéadási rendjét mindaddig nem befolyásolta, amíg negyedéves szinten csupán volumenindexek készültek, és azok nem lettek összeillesztve az éves adatokkal.

Az éves termelési és munkaügyi szakstatisztikák nem épültek be a nemzeti számlákba. A nemzeti számlákban a bruttó kibocsátás és a hozzáadott érték adatai alapvetően nem statisztikai adatforrásokból származtak, hanem a társasági adóbevallásokból és a költségvetési intézmények beszámolóiból. Készültek ad hoc összehasonlítások az éves ipari termelés kétféle volumenindexe között kimutatott – esetenként jelentős – eltérés feltárására, ebből további módszertani tanulságok származtak, korrekcióra azonban emiatt nem került sor.

Ez a helyzet 2000 áprilisában a negyedéves nemzeti számlák esetében megváltozott. A Központi Statisztikai Hivatal attól kezdve már nemcsak a volumenindexeket közli negyedévente, hanem a GDP felhasználási összetevőinek értékadatait is. Azóta a GDP negyedéves folyó és változatlan áras felülvizsgált adatai az éves adatokkal harmonizáltan jelennek meg.

A felhasználó, ha tudomásul is veszi a felülvizsgálatok tényét és azt, hogy ez is az ő érdekében történik, nagyon nehezen tud eligazodni az eltérő adatok között. Ahány kiadványt elővesz, annyi adattal találkozhat ugyanarra a jelenségre vonatkozóan. A jövőben, az internetes tájékoztatás bővülésével, még áttekinthetlenebbé válik a helyzet. Használati utasításként az adható, hogy mindig a legfrissebb adat a legjobb. Ehhez még azt kell hozzátenni, hogy mikor várható az új adatváltozat.

A rendszeres és tervezett felülvizsgálatok tájékoztatási határideje egy-két évre előre mindig megadható. Változást ugyanis új adatforrások belépése idézhet elő, ennek átfutási ideje pedig több évet vesz igénybe. Ennél hosszabb távra azonban nehéz előre látni, mert mint a bevezetőben említettük, a statisztikák előállítási folyamata világszerte változóban van. További támpontot adnak a tájékoztatási időpontok kitűzéséhez az EUROSTAT által megszabott adatátadási határidők. A nemzeti számlák esetén például a tárgyévet követő 3., 9., 12. és 36. hónapban kell új, egyre részletesebb adatokat átadni. A harmadik év végére kell elkészíteni a forrás-felhasználási táblákkal alátámasztott és a számlák teljes sorozatát tartalmazó végleges dokumentumot.

Az uniós követelményekhez két szempontból is célszerű alkalmazkodni. A nemzeti hivatalok a határidőt megelőzően nyilvánosságra hozhatják az adatokat, de a határidő elég feszes, főleg az éves számlákra vonatkozó 9. és 12. hónap. Így nem valószínű, hogy sokkal korábban el lehet készülni. A végleges éves adatok átadására rendelkezésre álló három év hosszúnak tűnik, de ne felejtsük el, a jó nemzeti számlák jellemzőjének is nevezhetjük, hogy még évekre visszanyúlva is tudnak új információk alapján újat mondani. Nem célszerű tehát túl korán lezárni a felülvizsgálat folyamatát. Hasonló a helyzet a részletes éves alapstatisztikák esetén, itt is az javítaná a statisztika minőségét, ha érdemi munkával lehetne kitölteni a rendelkezésre álló 18 hónapot.

A negyedéves számlák gyakori felülvizsgálatát az új információk két oldalról is kényszerítik. Egyfelől a rövid távú évközi statisztikák változása mindig befolyásolja az arra épülő negyedéves nemzetiszámla-adatokat. Másfelől az éves számlák új változata visszamenőleg módosítja az addigi puhább adatforrásokra alapozott negyedéves adatokat. Technikai korrekciót jelent, hogy az éves számlák változása, mint a bázis változása, módosíthatja az azt követő összes negyedéves számla volumenmutatóját.

A felülvizsgálati politikát tovább bonyolítja az a körülmény, hogy megkezdődött a negyedéves ún. „flash estimate” közreadása. Ez azt jelenti, hogy a negyedéves szerkezeti statisztikák alapján körülbelül 60 nap alatt összeállításra kerül a hozzáadott érték ágazati volumenindexe. Ebben az esetben viszont a felhasználóknak meg kell barátkozniuk a negyedéves GDP még egy további, érdemi változatával.

MÓDSZERTANI FELÜLVIZSGÁLAT AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Hosszú évekig tartott, amíg átdolgozták az Európai Számlák Rendszerét.⁴ Az új változat, az ESA95 az Európai Unió tagállamai számára kötelező jelleggel írja elő a nemzeti számlák készítésének módszereit és az adatközlési határidőket. A tagállamokban – hat évvel az új metodika elfogadása után – még jelenleg is tart a nemzeti számláknak az új előírásokhoz igazítása. Az ESA95 alkalmazása egyben lehetőséget adott arra, hogy a tagállamok rendszerszerűen újragondolják és korszerűsítsék a nemzeti számlák adatforrásait és módszereit. A hozzáigazítás arra is alkalmat kínált, hogy a nemzeti számlák statisztikájában új minőséget hozzanak létre. Az ESA95 ugyanis nem egyszerűen a korábbi nemzeti számla módszertan kisebb korrigálását jelenti, hanem átfogó koncepcionális változásokat vezetett be, válaszolt azokra az új gazdasági jelenségekre, amelyek az 1980–1990-es években váltak meghatározóvá. Az egyes tagországok felülvizsgálati programjai időben eltérnek, de összekapcsolja őket két kötelező határidő:⁵ az egyik az 1999. év a kiemelt mutatók, a másik a 2002. év a számlák teljes összeállítására. Az is igaz ugyan, hogy az ESA95-jogszabály⁶ alapján készült adatközlési program alól néhány tagország felmentést kért, mind az első adatközlésre, mind a végső határidőre vonatkozóan. A többéves felkészülési, átállási időszak és a derogációk léte is mutatja, mekkora munkáról van szó.

Az EUROSTAT 1999 júliusában nyilvánosságra hozta a felülvizsgálat első szakaszának eredményeit.⁷ A 15 tagország – Ausztria, Görögország és Luxemburg kivételével –, az 1995. bázis évre vonatkozóan készítette el az új számításokat. A közölt adatok azt mutatják, hogy az ESA95-re való áttérés összességében mérsékelt hatást gyakorolt a GDP és a GNP (GNI) nagyságára, ha azokat a korábbi, ESA79 szerint készült és korábban már közölt adatokhoz viszonyítjuk. E megállapítás igaz mind az értéki (színvonal-), mind a volumenindex-mutatókra. A változtatás hatása az egyes GDP-elemeket illetően már erőteljesebb, a hatások az összevont GDP szintjén egyenlítik ki egymást. Általánosságban megállapítható, hogy a tagállamok többségében az új módszertan szerint becslült GDP nagyobb, mint a korábbi. A változás a tagállamok összességének (EU15) szintjén mintegy +2,0 százalékot tesz ki.

Az 1. tábla adatai szerint, az egyes tagországok szintjén a változások jelentősen eltérnek: míg a módszertani váltás hatására a GDP szintje Írországból mindössze +0,2 százalékkal emelkedett, Dániában viszont +6,4 százalékkal. A változásban a szigorúan vett módszertani okok mellett közrejátszott:

⁴ European System of Accounts (ESA95).

⁵ A megállapodás az Európai Gazdaság Tanácsa tagjaira (EU-tagállamok és Norvégia, Svájc, Izland) vonatkozik.

⁶ Council Regulation 2223/96 (25 June 1996).

⁷ Implementation of ESA95 Major progress by statisticians to improve the National Accounts (EUROSTAT New Release, No 69/99, 16 July 1999). További információk az EUROSTAT 1999. júniusi „Meeting of the Working Party on National Accounts” ülésére benyújtott „Evaluation of the first transmission of ESA95 data”, illetve az „Impact of the transition from ESA79 to ESA95” jelentéseiben állnak rendelkezésre.

- az új, jobb statisztikai források felhasználása,
- a szokásos, rendszeres felülvizsgálatok hatása,
- a makrogazdasági összefüggések szélesebb körű és megbízhatóbb megfigyelése.

1. tábla

Az ESA95 és az ESA79 adatai közötti különbség százalékban, 1995

Terület	Bruttó hazai termék (GDP)			Végső fogyasztási kiadás	Bruttó felhalmozás	Export	Import
	összesen	koncepcionális	statisztikai forrás és egyéb				
Eurózána	+ 1,9	:	:	+ 1,1	+ 7,2	+ 2,5	+ 4,1
EU15	+ 2,0	:	:	+ 1,1	+ 7,2	+ 2,2	+ 3,4
Belgium	+ 0,8	+ 1,6	- 0,8	- 2,0	+ 14,3	+ 5,7	+ 6,6
Dánia	+ 6,4	+ 4,1	+ 2,3	+ 4,3	+ 17,1	+ 5,3	+ 5,8
Németország	+ 2,3	+ 1,1	+ 1,2	+ 1,3	+ 6,4	+ 5,1	+ 5,5
Görögország	:	:	:	:	:	:	:
Spanyolország	+ 4,4	+ 1,5	+ 2,9	+ 3,2	+ 10,3	- 0,6	+ 0,6
Franciaország	+ 1,2	+ 0,2	+ 1,0	+ 1,2	+ 6,7	- 3,2	+ 1,0
Írország	+ 0,2	- 3,0	+ 3,2	+ 5,1	+ 5,8	+ 0,3	+ 6,9
Olaszország	+ 0,9	+ 1,7	- 0,8	- 0,4	+ 7,0	- 1,7	- 1,5
Luxembourg	:	:	:	:	:	:	:
Hollandia	+ 4,1	+ 3,3	+ 0,8	+ 2,7	+ 13,7	+ 12,8	+ 15,8
Ausztria	:	:	:	:	:	:	:
Portugália*	+ 1,9	:	:	+ 0,3	+ 3,8	+ 0,9	- 1,2
Finnország*	+ 2,1	:	:	+ 0,5	+ 12,9	+ 1,0	+ 2,2
Svédország	+ 3,4	+ 2 – +2,5	+ 1 – +1,5	+ 1,8	+ 11,1	+ 1,6	+ 1,1
Egyesült Királyság	+ 1,6	+ 0,8	+ 0,8	+ 1,0	+ 4,9	+ 0,0	+ 0,0

* Nem lehetett pontosan megállapítani a változás okát. Finnország fő okként koncepcionális változtatásokat jelölt meg.

Az említett hatásokat a tábla két csoportra bontva mutatja be.

A GDP egyes felhasználási tételei esetében látható, hogy az új módszerrel készült számítások a végső fogyasztásra kisebb hatást gyakoroltak, mint az állóeszköz-felhalmozásra és a külkereskedelmi adatokra. A változások alapvetően a koncepcionális, kisebb mértékben az alapadatok forrásainak változásából erednek.

A változást előidéző tényezők közül csupán néhányat emelünk ki:

- a beruházások értékébe beszámítanak az olyan szellemi javak, mint a számítógép-szoftverek beszerzése, az irodalmi és művészeti alkotások, a geológiai-kutatások és a – nem kizárólag katonai célra használható – katonai beruházások (honvédségi épületek, iskolák, kórházak, teherautók stb.) értéke;

- értékcsökkenést számolnak el olyan közösségi tulajdonban lévő infrastrukturális állóeszközök után is, melyeket korábban „örök életűnek” tekintettek (utak, gátak, hidak stb.);

- hatással volt a változatlan áras számításokra és a volumenindexekre az is, hogy az ármegfigyelésekben, illetve az árindekerek számításában gondosabban figyelték az új termékek és a minőségi változások kezelésére;

- az export- és az importadatokban az egyik legfontosabb változást a turizmus (a nem rezidens látogatók kiadásainak) elszámolása jelentette: a turisták belföldi vásárlása exportnak, míg a hazai turisták külföldi vásárlásai importnak minősülnek, s ez a változtatás jelentősen befolyásolja a külkereskedelmi adatokat (a múltban a magánfogyasztás az ország területén megfigyelt fogyasztást jelentette);

– a pénzügyi (bank, biztosítás stb.) tevékenységek számbavételénél lényeges változások következtek be az ESA95-ben, ezek hatását azonban még csak kismértékben tartalmazzák a jelenlegi adatok, mivel a módszertan részletes kidolgozása még nem fejeződött be.⁸

Az EU-tagországok többsége 1991–1997-re is visszavezette az új módszertan szerinti idősorát. Ennek eredményeit mutatja a 2. tábla.

2. tábla

Az ESA95 és az ESA79 folyó áras adatai közötti különbség százalékban

Tertület	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.
	évben						
Eurózóna	:	:	:	:	+ 1,9	+ 1,7	+ 1,7
EU15	:	:	:	:	+ 2,0	+ 1,9	:
Belgium	+ 0,4	+ 0,5	+ 0,2	+ 0,2	+ 0,8	+ 0,3	+ 0,6
Dánia	+ 5,7	+ 5,8	+ 4,9	+ 6,7	+ 6,4	+ 7,4	:
Németország	+ 3,0	+ 2,5	+ 2,3	+ 2,0	+ 2,3	+ 1,8	+ 1,4
Görögország	:	:	:	:	:	:	:
Spanyolország	:	:	:	:	+ 4,4	+ 4,6	+ 4,8
Franciaország	+ 1,6	+ 1,8	+ 2,1	+ 1,5	+ 1,2	+ 1,0	+ 1,2
Írország	+ 3,1	+ 2,0	+ 1,7	+ 0,1	+ 0,2	+ 0,4	+ 1,8
Olaszország	+ 1,5	+ 1,6	+ 1,5	+ 1,3	+ 0,9	+ 1,2	+ 1,2
Luxembourg	:	:	:	:	:	:	:
Hollandia	:	:	:	:	+ 4,1	+ 3,9	+ 4,1
Ausztria	:	:	:	:	:	:	:
Portugália	:	:	:	:	+ 1,9	:	:
Finnország	+ 1,5	+ 2,2	+ 2,2	+ 2,0	+ 2,1	+ 2,4	+ 1,3
Svédország	:	:	+ 3,2	+ 3,7	+ 3,4	+ 3,8	+ 3,8
Egyesült Királyság	+ 1,8	+ 1,7	+ 1,6	+ 1,7	+ 1,6	+ 1,7	+ 1,6

Az eddig rendelkezésre álló adatok alapján a legnagyobb növekedés Dánia idősorában mutatkozik (4,9-7,4%), míg bizonyos években legkevésbé Írország és Belgium adatai módosultak (0,1-0,2%). Az is a módszertani váltás jelentőségét bizonyítja, mennyire különbözőképpen érintette az idősor egyes elemeit a felülvizsgálat.

MÓDSZERTANI VÁLTÁSOK A MAGYAR NEMZETI SZÁMLÁKBAN

Bár a magyar hivatalos statisztika még nem képes érvényesíteni az ESA95 valamennyi előírását, az 1990-es években több módszertani felülvizsgálatot hajtott végre. 1991-1992-ben érvényesítette az 1993-as SNA számos olyan ajánlását, amelyek alapvetők voltak a piaccgazdaságra való átállás következtében. 1997-ben 1995-ig visszavezetve további módszertani korrekciókra került sor. A kilencvenes évek elején végrehajtott változások törést jelentenek az idősorban, jórészt összehasonlíthatatlanná tették a korábbi idősorokat. Így ebben az esetben nem a szokásos statisztikai felülvizsgálatról beszélhetünk,

⁸ A FISIM, vagyis a pénzközvetítői szolgáltatás fel nem osztott díjának módszertani megoldásáról és alkalmazásáról jelenleg még élénk vita folyik a nemzeti számlák szakértői munkacsoport ülésén. Az új módszer alkalmazása a tagállamok jelentős részében lényeges hatást fog gyakorolni a GDP szintjére. A próbaszámítások szerint többnyire emelni fogja a GDP kimutatott szintjét.

hiszen a törés nem a statisztikai módszertanban, hanem az általa leírt gazdasági jelenségekben következett be. Gondoljuk meg, hogyan lehetne piaci áron értékelni a KGST keretében kialakult külkereskedelmi kapcsolatokat. Az 1990-es évek második felében átvezetett módosítások viszont alig befolyásolták a GDP szintjét, csupán annak belső szerkezetére gyakoroltak hatást, elsősorban a felhasználási oldalt, különösen a külkereskedelmi egyenleget és a készletváltozást érintették.

Az 1990-es évek közepére időzített korrekciókat a következő okok indokolták:

- az ESA 95 ajánlásaival való összhang erősítése;
- a szervezeti egységek, jogi helyzetében bekövetkezett változások nyomán követése (például a gazdálkodási forma változása);
- az üzleti számviteli változások figyelembevétele;
- a statisztikai adatgyűjtési rendszer módosulása.

A forrás oldalon a következő változások történtek.

1. Teljes körű felülvizsgálatra került az adók és támogatások statisztikai elszámolása. Ennek eredményeként az egyéb termelési adók csoportjából a termékadók közé került a szeszadó, a környezetvédelmi termékdíj, valamint a helyi adók közül az idegenforgalmi és a helyi iparüzési adó; az egyéb termelési támogatások csoportjából a terméktámogatások közé került az egyedi termelési árkiegészítés, az agrárpiaci és az agrártermelés költségeit csökkentő támogatás. A termékadók és -támogatások újracsoportosítása a nemzetgazdaság alapárak kibocsátását és hozzáadott értékét 37 milliárd forinttal csökkentette.

2. Ezzel párhuzamosan, a hosszú idősoros adatok elemzése alapján korrigálták a kisvállalkozások termelését és jövedelmét. Ez mintegy 50 milliárd forintnyi növekedést eredményezett a hozzáadott értékben.

3. A termékadók és a terméktámogatások egyenlege az átcsoportosítások, valamint a rádió és a televízió vállalati szektorba történt átsorolása miatt 12 milliárd forinttal nőtt. Ez a korrekció a piaci beszerzési áras hozzáadott értéket mintegy 25 milliárd forinttal növelte.

4. A termelési oldalon a szerencsejáték-bevételek elszámolásának módosítása, illetve a gépkocsihasználattól adódó és az egyéb munkavállalói jövedelemtételék folyó termelőfelhasználásból való kiszűrése a hozzáadott értéket 17 milliárd forinttal emelte. Erre a dezaggregált adatok összehasonlíthatóságának biztosítása érdekében van szükség.

5. A korábban az államháztartási szektorba sorolt rádió és televízió, valamint a volt közúti igazgatóságok szervezeti átalakulása és az elszámolási technika ebből adódó változása csökkentette az államháztartási szektorban előállított hozzáadott értéket. Az előbbieik részvénytársasággá, az utóbbiak közhasznú társaságokká alakultak át. A magyar rádió és televízió nemcsak az államháztartás szektorából került át a nem pénzügyi vállalatok szektorába, de a költségszintű értékelés helyett a vállalati szektor általános szabálya szerinti elszámolási szabály vonatkozik rájuk. Ennek következtében az államháztartási szektor hozzáadott értéke 13 milliárd forinttal csökkent, míg a vállalati szektoré 22 milliárd forinttal nőtt.

6. Jelentősen csökkent a háztartásokat segítő nonprofit intézmények kibocsátása annak következtében, hogy a szektorból leválasztották a vállalatokat segítő, valamint az államháztartás által irányított és döntően állami forrásból finanszírozott intézményeket. Ezeket a vállalati, illetve az államháztartási szektorba sorolták át.

A felhasználási oldalt érintő változások a következők voltak.

7. Lényegesen változtak a külkereskedelmi tevékenység export–import adatai, döntően annak hatására, hogy 1995-től sikerült az ipari vámszabad területek forgalmáról olyan adatokat gyűjteni, amelyek ezek külkereskedelmét a rezidens termelőkével azonos módon veszik számba. A szokásos vámstatisztikai megfigyelés ugyanis a vámszabad területeket nem tekinti a nemzetgazdaság részének. A változtatás hatására a külkereskedelmi egyenleg 50 milliárd forinttal javult.

8. 1995 óta a beruházásstatisztikai adatgyűjtés lehetővé teszi olyan tételek – immateriális javak beszerzése, eszközök apportja és a pénzügyi lízing, használt eszközök forgalma – beépítését a rendszerbe, amelyekre ko

rábban nem volt lehetőség részben azért, mert a számviteli elszámolások ezeket nem tekintették az állóeszköz-felhalmozás részének. A korábban közzétett értékhez képest a változtatások +65 milliárd forint eltérést jelentettek.

9. A közösségi fogyasztás értéke a rádió és televízió átsorolása – és egy téves adatközlés javítása miatt – 12 milliárd forinttal csökkent.

10. Az új módszertan szerint a gazdálkodó szervezetek tulajdonában lévő gépkocsik magáncélú felhasználását nem folyó termelőfelhasználásnak, hanem lakossági fogyasztásnak tekintik. Nagyrészt ez okozta a lakossági fogyasztás 9 milliárd forintos emelkedését.

A korrekciók miatti változásokat a 3. tábla szemlélteti.

3. tábla

Az 1995. évi GDP módosulása a módszertani változások következtében

Megnevezés	Korábban közölt adat	Korrigált adat	Eltérés	
	millió forint		százalék	
	Termelési oldal			
Vállalatok	2 529 344	2 586 182	56 838	+2,2
Pénzügyi vállalkozások	260 283	259 002	-1 281	-0,5
Államháztartás	948 463	935 333	-13 130	-1,4
Háztartások	1 110 166	1 113 078	2 912	+0,3
Háztartásokat segítő nonprofit intézmények	44 286	39 260	-5 026	-11,3
Ágazatok összesen	4 892 542	4 932 855	40 313	+0,8
FISIM	-219 248	-219 248	0	0,0
GDP (alapáron)	4 673 294	4 713 607	40 313	+0,9
Termékdadók egyenlege	888 571	900 435	11 864	+1,3
<i>GDP (piaci áron)</i>	<i>5 561 865</i>	<i>5 614 042</i>	<i>52 177</i>	<i>+0,9</i>
	Felhasználási oldal			
Háztartások fogyasztása	3 714 957	3 723 955	8 998	+0,2
Közösségi fogyasztás	629 472	617 700	-11 772	-1,9
Összes végső fogyasztás	4 344 429	4 341 655	-2 774	+0,1
Állóeszköz-felhalmozás	1 059 559	1 125 389	65 830	+6,2
Készletváltozás és egyéb nem specifikált felhasználás	279 688	218 346	-61 342	-21,9
Összes felhalmozás	1 339 247	1 343 735	4 488	+0,3
<i>Belföldi felhasználás</i>	<i>5 683 676</i>	<i>5 685 390</i>	<i>1 714</i>	<i>+0,03</i>
Export	1 914 813	2 091 797	176 984	+9,2
Import	2 036 624	2 163 145	126 521	+6,2
Külkereskedelmi egyenleg	-121 811	-71 348	50 463	+41,4
<i>Bruttó hazai termék (GDP) összesen</i>	<i>5 561 865</i>	<i>5 614 042</i>	<i>52 177</i>	<i>+0,9</i>

A tábla adatai szerint, az 1995-ös adatokon végzett korrekciók mintegy 0,9 százalékkal növelték a GDP értékét. A változtatások szinte kivétel nélkül módszertani jellegűek voltak, kisebb mértékben technikai korrekcióknak tekinthetők, míg új információk, adatforrások beépítésére és adatkijavításokra valójában nem került sor.

Összefoglalva, a tájékoztatási stratégia szempontjából a statisztikai adatok felülvizsgálatának két ismérve számít:

- az, hogy rendszeresen számíthatunk-e a felülvizsgálatra, vagy arra csak kivételes esetben kerül sor;
- lehet-e az adatközlést megelőzően bizonyosra venni, hogy változni fog az adatok értéke, vagy a változás ténye előre nem látható.

Az új, pontosabb adatokra rendszeresen számíthatunk, és szinte bizonyosra vehető, hogy ezek hatására meg kell változtatni a már közölt adatokat. A jelentős módszertani változások rendkívüli jellegűek, és jó előre tervezhetők. Az adathibák kivételesen fordulnak elő, és a hiba mértéke csak utólag derül ki. Az adatértelmezési, technikai korrekciókra okot adó eseményekre rendszeresen sor kerülhet, de nem minden esetben kell azok hatását az adatokon átvezetni. A tanulmányban foglaltak azt is érzékeltetni kívánták, hogy a magyar statisztikai szolgálatban, az elkövetkező időszakban szinte biztosan, fel kell készülni nemcsak arra, hogy a szokásosnál gyakrabban kell az adatokat felülvizsgálni, hanem arra is, hogy követve a statisztikai rendszer változását, várhatóan maga a felülvizsgálati politika is többszöri felülvizsgálatra fog szorulni.

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

- DEN BAKKER, G. P. – DE GIJT, J. – VAN ROOIJEN, R. A. M. (1996): *New revision policies for the Dutch National Accounts. Economic and Social History in the Netherlands, Historical National Accounts in the Netherlands, The Netherlands Economic History Archives, Amsterdam.*
- BEADLE, J. (1999): National Accounts revision to data and revisions policy. (Kézirat.)
- BEDÉKOVICS I. (1994): A háztartási szektor elszámolásának módszertana. *Statisztikai Szemle*, 72. évf. 7. sz. 530–546. old.
- ESA 1995 – Transmission programme of data (1997).* EUROSTAT, Luxembourg.
- European system of accounts – ESA1995 (1996).* EUROSTAT, Luxembourg.
- FAZEKASNÉ KOVÁCS K. (1994): A vállalati szektor jövedelemeloszlása. *Statisztikai Szemle*, 72. évf. 8–9. sz. 613–624. old.
- Handbook on Quarterly national accounts (1999)* EUROSTAT, Luxembourg.
- DR. HÜTTL A. (1994): A magyar nemzeti számlák új adatforrásai és módszerei. *Statisztikai Szemle*, 72. évf. 6. sz. 469–480. old.
- Implementation of ESA95 Major progress by statisticians to improve the National Accounts (Eurostat New Release, No 69/99, 16 July 1999). További információk az EUROSTAT 1999. júniusi „Meeting of the Working Party on National Accounts” ülésére benyújtott „Evaluation of the first transmission of ESA95 data” illetve az „Impact of the transition from ESA79 to ESA95” jelentéseiben állnak rendelkezésre.
- Magyarország nemzeti számlái (1994).* Adatforrások, módszerek és számítások. KSH–OECD, Budapest.
- Magyarország nemzeti számlái (1998).* Adatforrások, módszerek és számítások – Felülvizsgált kiadás. KSH–OECD, Budapest.
- DR. POZSONYI P. (1994): A termelési számla. *Statisztikai Szemle*, 72. évf. 10. sz. 744–760. old.
- Revision policy of series of National Accounts (2001).* EUROSTAT, (Munkaanyag.)
- WROE, D. (1993): Handling revisions in the National Accounts. *Economic Trends*, 480 sz.

SUMMARY

The paper provides a broad overview on the major issues, which should be considered when formulating the revision policy of an official statistical service. Four reasons for the data revision are distinguished: new data sources, methodological changes, late discover of errors in the data and other technical corrections for example due to the re-estimation of parameters of the time series estimated by models. Different treatments are appropriate in the case of short-term business cycle indicators, annual basic statistics and national accounts. The main differences and the basic ideas behind them are analysed. Both regular and exceptional revisions must be planned and the users should always be informed in advance about the fact and the causes of the revisions. The paper illustrates the implementation of the revision policy using examples from the practice of the Hungarian statistical service.